

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

М.В. ПУШКАР, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. Стаття присвячена дослідженню теоретичних та практичних аспектів визначення та застосування поняття «електронні докази», які законодавчо закріплені з 15 грудня 2017 р. (вступив у силу Цивільний процесуальний кодекс України у новій редакції). Досліджена класифікація електронних доказів, проведений аналіз використання та застосування електронних доказів судами загальної юрисдикції. Наводяться конкретні приклади по судовим справам щодо застосування судами України наданих електронних доказів сторонами судового процесу з цивільних справ.

Ключові слова: цивільний процес, електронні докази, електронні документи, скріншоти, аудіозаписи, відеозаписи, веб-сторінки

Актуальність.

З 15 грудня 2017 р. вступив у силу Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) у новій редакції, нормами якого була введена нова глава, що розширила можливості сторін у справі – електронні докази. Стара редакція кодексів застосування електронних доказів як способу доказування не містила.

Узаконення кодексом можливості судом приймати від сторін судового процесу електронних доказів покликана умовами сьогодення, особливо це стосується стрімким введенням Урядом України процесу диджиталізації – переклад всіх видів інформації (текстової, аудіовізуальної) у цифрову форму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми застосування електронних доказів у цивільному процесі досліджували, зокрема, такі науковці як: О.І. Антонюк, А.Т. Боннер, А.П. Вершинін, О.О. Воронюк, К.Б. Дрогозюк, А.С. Каламайко, Ю.С. Павлова та інші.

Мета дослідження – проаналізувати норми чинного законодавства, які врегульовують питання надання до суду та дослідження судами електронних доказів в цивільному процесі, проаналізувати судову практику застосування судами електронних доказів.

Результати.

Відповідно до ч.ч. 1–4 ст. 100 ЦПК України електронними доказами є ін-

формація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Перелік джерел інформації, що підпадають під поняття «електронний доказ», не є вичерпним.

На думку С.А. Грунющикина електронний документ необхідно відрізнити від письмового та будь-якого іншого доказу з урахуванням його відмінних ознак. По-перше, під електронними документами слід розуміти будь-яку інформацію, що записана на перфокарту, перфоленту, карту флеш-пам'яті, магнітний або інший подібний носій, який можливо аутентифікувати та(або) ідентифікувати (Грунющикина, 4). Таким чином, електронний документ має специфічну форму, яка, у свою чергу, може бути пред'явлена суду. А форма виразу електронного документа (перфокарта, карта флеш-пам'яті тощо) призведе до особливої форми дослідження та оцінки такого доказу судом з обов'язковим використанням технічних засобів. Тому виникла необхідність встановлення та правового закріплення порядку дослідження та оцінки електронного документа як доказу у цивільному процесі.

М.В. Горелов надав доктринальне визначення електронного доказу. Так, електронними доказами є обставини про факти, що мають значення для справи, виконані у формі цифрового, звукового та відеозапису (Горелов, 2005: 8). О.М. Лазько, підтримуючи такий підхід до визначення поняття електронного доказу, пропонує класифікацію електронних доказів на види, зокрема електронні докази можуть бути виконані у цифровій формі, звуковій формі та формі відеозапису (Лазько, 2015: 128).

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Позивач має обов'язок додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги. Якщо подаються письмові чи електронні докази, позивач може додати до позовної заяви копії відповідних доказів. Подати електронний доказ він може з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС).

Електронний цифровий підпис є головним реквізитом такої форми подання електронного доказу (копії). Так, суди першої інстанції відмовляють у прийнятті позовних заяв поданих в електронній формі та без накладення електронного цифрового підпису позивача (наприклад, справа № 279/321/19). Тут відразу слід звернути увагу, що законодавством не передбачається процедура перевірки ЕЦП судами при поданні електронних доказів.

Порядок оформлення, подання та дослідження електронних доказів на законодавчому рівні досі не врегульо-

вано. Тому у судовій практиці з цього приводу часто виникають непорозуміння. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Водночас неналежне оформлення електронних доказів нерідко було підставою для їх відхилення судом. Так, наприклад 14 лютого 2019 р. Велика Палата Верховного Суду, переглядаючи справу № 9901/43/19 ухвалила, що саме електронний цифровий підпис є головним реквізитом такої форми подання електронного доказу. Відсутність такого реквізиту в електронному документі виключає підстави вважати його оригінальним, а отже, належним доказом у справі.

Найчастіше в судових процесах використовуються такі докази, як фотографії, відео- та аудіозаписи. Використовуються електронні докази практично в будь-якій категорії справ – від ДТП до захисту інтелектуальної власності.

Електронні докази існують в нематеріальному вигляді; переносяться чи копіюються на різні пристрої без втрати характеристик; мають властивість існувати в багатьох місцях одночасно; для їх відтворення необхідно використовувати технічні засоби.

У сучасному світі актуальність використання таких електронних доказів у цивільних справах як посилання на сайт та скріншоти, використання електронної переписки зростає. Однак як прикріпити скріншот до доказів, або як знайти власника сайту при вирішенні справи, такі питання посають перед судами.

Скріншот – це знімок з екрану комп'ютера, телефону або іншого пристрою, який відображає відпо-

відну веб-сторінку в момент фіксації цього зображення (Дрогозюк).

Судова практика показує, що не всі скріншоти суд розглядає як належний доказ. Так, Волинський апеляційний суд у судовій справі № 157/1158/18 погодився з місцевим судом, який дійшовши до висновку, не звернув уваги на те, що банком, в порушення частини першої ст. 81 ЦПК України на підтвердження укладення договору про надання послуг між відповідачем та готелем, будь-яких доказів надано не було, а надане позивачем зображення скріншоту з інтернет-сайту «Букінгком» не є підтвердженням існування між ОСОБА_1 та готелем договірних відносин, що у розглядуваному випадку виключає дію пункту 1.1.3.1.6. Умов та правил надання банківських послуг в Приватбанку та свідчить про неправомірність дій банку щодо списання грошових коштів з картрахунку відповідача. З наданого позивачем листа від 16 березня 2018 р. вбачається, що банк для повернення оскаржуваних переказів звертався до міжнародної платіжної системи і за результатами оскарження остання відмовила у поверненні грошових коштів, які були сплачені по згаданім транзакціям. Фінансові претензії щодо повернення грошових коштів було програно, а тому у банку відсутні правові підстави для повернення списаних грошових коштів на користь готелю, оскільки таке списання було правомірне («Єдиний державний реєстр...»).

Скріншоти веб-сторінок в якості доказу в суді можуть використовуватися для фіксування:

1. Факту розміщення в Інтернеті інформації, яка не відповідає дійсності і порушує виключні права;

2. Підтвердження факту розміщеної в Інтернеті інформації, яка порушує авторські права;

3. Підтвердження факту неналежного виконання або невиконання договірних зобов'язань другою стороною у справі;

4. Інший юридично значимої інформації розміщеної в мережі.

Незважаючи на те, що недавно в процесуальних кодексах з'явився такий новий вид доказів, як електронні докази, а їх застосування в судовій практиці зустрічається вже протягом тривалого часу, законодавство України не встановлює чіткі вимоги до електронного листування для її використання в якості доказу в суді.

Верховний Суд зазначив, що роздруковані скріншоти – це письмові докази, а електронні докази подаються до суду на електронних пристроях. Цікаво, що в попередній редакції процесуальних кодексів допускалася подача електронних документів у вигляді їх засвідчених копій на паперових носіях, що підпадало під ознаки письмових доказів.

В іншій справі позивач за допомогою відеозапису намагався довести те, що йому перешкоджали взяти участь у загальних зборах акціонерного товариства. Суд дійшов висновку, що надане відео не може вважатися належним та достатнім доказом фіксування подій, оскільки не містить необхідних реквізитів електронного доказу, як то фіксації дати та часу зйомки, місця події тощо. Отже, необхідно щоб на електронних доказах було відображено дату і, за потреби, час та місце їх створення (Шабаровський).

Нерідко як доказ сторони посиляються на інформацію із соціальних мереж опонента. Як правило, суди охоче використовують такі докази. Наприклад, в ухвалі Апеляційного суду м. Києва у справі № 757/16817/16 від 17 травня 2017 р., спростовуючи

доводи відповідача про його скрутне майнове становище, суд послався на роздруківку з його соціальної мережі, з якої вбачається, що відповідач багато подорожує.

Розглядаючи справу про скасування рішень Центральної Виборчої Комісії (справа № 855/35/19), суд послався на відомості з офіційної сторінки Президента України у Facebook. Також суди не нехтують такими забороненими ресурсами як «Вконтакте» та «Однокласники». На нашу думку при застосуванні такого роду електронних доказів, судам слід виходити з того, на якій сторінці було розміщено доказ з метою ідентифікації особи. Зрозуміло, що офіційна сторінка Президента України буде слугувати як належним доказом, а докази з сорінки у Facebook не завжди такими являються. Очевидно, що в соцмережі Facebook може зареєструватися будь-яка особа та під будь-яким іменем. Отже, можна створити та підтримувати сторінку від імені відповідача (зокрема, шляхом розміщення інформації та фотознімків). Встановлення такої особи під час розгляду справи майже неможливе.

У таких випадках суди, як правило, залучають Консорціум «Український центр підтримки номерів та адрес». Функції Консорціуму полягають у проведенні фіксації та дослідження змісту веб-сторінок у мережі Інтернет з видачею експертних висновків, а також видачі довідок з відомостями про власників веб-сайтів або інформацію про їх встановлення. Компетенція консорціуму підтверджуються Свідомством про акредитацію, виданим 22 листопада 2017 р. ОП «Український мережевий інформаційний центр», який відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2003

р. № 447-р «Про адміністрування домену «.UA» та ст. 56 Закону України «Про телекомунікації» уповноважено здійснювати адміністрування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет (Мисник).

Саме тому деякими авторами існують думки щодо змісту скріншоту для надання його в якості доказу в суді?

1. Відомості про час і дату знімка;
2. Вказівка на адресу та назву сайту, месенджера і т.д.

3. ПІБ, підпис людини, який сформував скріншот.

4. При необхідності, переклад інформації на українську мову.

Тому відповідно до ст. 100 ЦПК України можна вважати, що скріншот є копією електронного доказу, оригінал якого в певний момент часу виводився на екран монітора. Таким чином, крім власне візуалізації, скріншот повинен мати дату і час його зняття і Веб-адресу візуалізації, відображеної на ньому.

Процедура подачі і дослідження копій електронних доказів, закріплена в нині чинному законодавстві, не досить зрозумілою як для учасників справи і суду. Як наслідок, при їх використанні в судовому процесі виникає ряд проблем, які неможливо вирішити, спираючись на чинне законодавство, що свідчить про необхідність перегляду і доповнень цих нормативних положень (Дрогозюк).

Висновки і перспективи.

Отже, у теорії цивільного процесуального права немає єдиної точки зору щодо класифікації видів електронних доказів. Указані вище поділи поняття електронних доказів на види є особистим дослідженням автора статті та не є виключними. Однак стрімкий про-

цес використання в суспільстві електронних засобів, дає великий спрос застосування електронних доказів сторонами в цивільному процесі. Саме тому проведений аналіз використання та застосування електронних доказів судами України є актуальним для правників, а стрімкий рост науково-технічного прогресу електронних доказів дає можливість подальшого дослідження даної теми.

Список використаних джерел

1. Груньюшкіна С.А. Возможность использования «Электронного документа» как средства доказывания в гражданском процессе: доклад на VII Международной конференции «Право и Интернет». URL: www/ifap.ru/pi107.
2. Горелов М.В. Электронные доказательства в гражданском судопроизводстве России: вопросы теории и практики: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Екатеринбург, 2005. 21 с.
3. Лазько О.М. Перспективи розвитку електронних (технічних) засобів доказування в цивільному процесі України. Європейські перспективи. № 1. 2015. С. 125–129.
4. Дрогозюк К. Процесуальний порядок подання доказів за чинним Цивільним процесуальним кодексом України. URL: <https://yaizakon.com.ua>.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79863385>.
6. Шабаровський Б. Електронні докази у практиці Верховного Суду. URL: <https://juscutum.com/elektronni-dokazi-u-praktici-verkhovn/>.
7. Мисник Н. Електронні докази в суді: вирішення проблем доказування чи поле для фальсифікацій. URL: <http://yur-gazeta.com>.

References

1. Hruniushkyna, S.A. Vozmozhnost yspolzovaniya «Elektronnoho dokumenta» kak sredstva dokazyvaniya v grazhdanskom protsesse [Ability to use the «Electronic Document» as a means of proof in civil proceedings]: doklad na VII Mezhdunarodnoi konferentsyy «Pravo y Ynternet». Available at: [www/ifap.ru/pi107](http://www.ifap.ru/pi107) (in Russian).
2. Horelov, M.V. (2005). Elektronnye dokazatelstva v grazhdanskom sudoproyzvodstve Rossyy: voprosy teoryy y praktyky [Electronic Evidence in the Civil Procedure of Russia: Questions of Theory and Practice]. Ekaterenburh, 21 (in Russian).
3. Lazko, O.M. (2015). Perspektyvy rozvytku elektronnykh (tekhnichnykh) zasobiv dokazuvannya v tsyvilnomu protsesi Ukrainy [Prospects for the development of electronic (technical) means of proof in the civil process of Ukraine]. Yevropeiski perspektyvy, 1: 125–129 (in Ukrainian).
4. Drohoziuk, K. Protseusualnyi poriadok podannia dokaziv za chynnym Tsyvilnym protseusualnym kodeksom Ukrainy [Procedural procedure for the submission of evidence under the current Civil Procedure Code of Ukraine]. Available at: <https://yaizakon.com.ua> (in Ukrainian).
5. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Judgments]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79863385> (in Ukrainian).
6. Shabarovskiy, B. Elektronni dokazy u praktytsi Verkhovnoho Sudu [Electronic Evidence in Supreme Court Practice]. Available at: <https://juscutum.com/electronni-dokazi-u-praktici-verkhovn/> (in Ukrainian).
7. Mysnyk, N. Elektronni dokazy v sudi: vyrishennia problem dokazuvannya chy pole dlia falsyfikatsii [Electronic Evidence in Court: Solving Proof Issues or Counterfeiting Fields]. Available at: <http://yur-gazeta.com> (in Ukrainian).

M.V. Pushkar (2019). *Electronic evidence is one way of proving civil litigation*. *Law. Human. Environment*, 10(4): 115-120. <https://doi.org/10.31548/law2019.04.013>.

Summary. The article is devoted to the study of theoretical and practical aspects of definition and application of the concept of «electronic evidence», which is legally enshrined from December 15, 2017 (entered into force the Civil Procedure Code of Ukraine in the new version). The classification of electronic evidence, the analysis of the use and use of electronic evidence by courts of general jurisdiction were investigated. Specific examples are provided in court cases regarding the use by courts of Ukraine of electronic evidence provided by parties to civil litigation.

Keywords: civil process, electronic evidence, electronic documents, screenshots, audio, video, web pages
